

WOJCIECH WALAT

Rozumienie pojęcia pracy zawodowej przez uczniów szkoły podstawowej – sprawozdanie z badań*

Understanding of the Notion of Professional Work by Primary School Students – Report of Research

Doktor habilitowany profesor UR, Uniwersytet Rzeszowski, Wydział Pedagogiczny, Zakład Dydaktyki Ogólnej i Systemów Edukacyjnych, Polska

Streszczenie

W artykule przedstawiono wyniki badań dotyczących rozwiązania problemu badawczego sformułowanego w formie pytania: *Jak uczniowie szkoły podstawowej rozumieją pojęcie pracy zawodowej?* Spora część dzieci na etapie edukacji wczesnoszkolnej ma duży problem z podaniem skojarzeń związanych z pracą i zawodem. Są to dla nich pojęcia trudne do wytłumaczenia, jednak dobrze rozumieją ich sens. Świadczą o tym np. wykonane przez nich rysunki, na których prawie wszyscy potrafili przedstawić kilka różnych profesji. Narysowane w czasie badań postacie zawsze miały pewne cechy charakterystyczne dla danego rodzaju pracy, np. ubiór, narzędzia. Podczas wywiadu zauważono, iż niektórzy badani z najmłodszych klas nie potrafili właściwie nazwać zawodów, zamiennie podając czynności wykonywane przez te osoby. Szóstoklasiści pracę najczęściej wiążą z pieniędzmi i ich zarabianiem, a nazywanie różnych profesji nie sprawia im większej trudności.

Słowa kluczowe: preorientacja i orientacja zawodowa, edukacja zawodowa, szkoła podstawowa

Abstract

The article presents the results of research aimed at solving the research problem: *How do elementary school students understand the concept of work?* Many interesting conclusions have been made. A lot of children at the early childhood education stage have a big problem with giving job and profession related associations. They are difficult concepts for them to explain, but they understand their meaning well. This is evidenced by, for example, drawings made by them, on which almost every one could present several different professions. In addition, the characters in their pictures always had certain characteristics characteristic of a given work, eg. clothes, tools. During the interview, it was noticed that some of the youngest respondents can not properly name

* Opracowanie powstało przy użyciu platformy badawczej Pracowni Lifelong Learning, Laboratorium Zagadnień Społeczeństwa Informacyjnego w Centrum Innowacji i Transferu Wiedzy Techniczno-Przyrodniczej Uniwersytetu Rzeszowskiego.

professions, alternating the activities performed by these people. The sixth-graders work most often with money and their earning, and naming different professions does not cause the many difficulty.

Keywords: pre-orientation and professional orientation, vocational education, primary school

Wstęp

Głównym zadaniem stawianym systemowi edukacji szkolnej jest takie wykształcenie człowieka, aby w przyszłości był zdolny do właściwego funkcjonowania w społeczeństwie oraz dostosowywania się do nieustannie zmieniającej rzeczywistości. Dorosłe życie wiąże się z wejściem jednostki na rynek pracy i właśnie od opanowanej w procesie nauczania-uczenia się wiedzy i umiejętności zależy to, czy sobie w nim poradzi.

Na podstawie wyników badań w literaturze można stwierdzić, że bez wątplenia w młodszym i średnim okresie dzieciństwa mają miejsce początki świadomości zawodowej, a ich szczególny czas przypada na wiek przedszkolny i wczesnoszkolny. Widoczne są już wtedy wyraźne załączki dotyczące wiedzy o zawodach i czynnościach z nimi związanych, nieskomplikowanych narzędziach pracy oraz marzeniach i postawach zawodowych. Wskazuje to na duże znaczenie preorientacji w okresie dzieciństwa (Czarnecki, Karaś, 1996, s. 113).

Opierając się na dostępnych w literaturze wynikach badań, można wywnioskować, iż wiedza dzieci w wieku wczesnoszkolnym na temat zawodów, a co za tym idzie – ich wyobrażenia o swojej przyszłej pracy, uzależnione są od wielu czynników. Wśród nich znaczące są przede wszystkim: poziom inteligencji oraz osiągnięć szkolnych (choć nie zawsze idą one w parze), wykształcenie rodziców, wysokość ich kwalifikacji, pochodzenie społeczne, a także zdobyte doświadczenia poprzez np. kontakt z różnymi zawodami.

Metodologia badań własnych

Poznanie wyobrażeń uczniów szkoły podstawowej o swojej przyszłej pracy zawodowej jest sprawdzeniem, jak oni rozumieją pojęcie *pracy* i *pracy zawodowej*. Dzięki udzieleniu odpowiedzi w wywiadach kierowanych oraz analizie rysunków wykonanych przez uczniów uzyskano informacje pozwalające na wyjaśnienie problemu badawczego sformułowanego w formie pytania: *Jakie jest rozumienie pracy (pracy zawodowej) przez uczniów szkół podstawowych?*

Badania przeprowadzono w średniej wielkości szkole (w czasie badań uczyło się w niej 500 uczniów) w Brzozowie – mieście powiatowym woj. podkarpackiego. Łącznie w badaniach uczestniczyło 100 uczniów: 23 z klasy I, 25 z klasy II, 22 z klasy III (czyli 70 z edukacji wczesnoszkolnej) oraz 30 z klas VI. Liczba badanych pod względem płci była dość zbliżona, gdyż wśród dzieci znalazło się 46 dziewczynek oraz 54 chłopców.

Wyniki badań rozumienia pracy przez uczniów szkół podstawowych

Na początku indywidualnej rozmowy każdemu uczniowi zadano pytanie: *Z czym kojarzy Ci się praca (robota)?*

Najczęstsze skojarzenie badanych to *zarabianie pieniędzy*. Takiej odpowiedzi lub podobnej udzieliło łącznie 21 uczniów i byli to głównie szóstoklasiści – ponad połowa uczniów tej klasy (16/30). Wypowiedzi uczniów edukacji wczesnoszkolnej dość często powtarzane to: *z robieniem czegoś; z wykonywaniem różnych czynności* – 8 osób, *z tym, że ktoś pracuje; z pracowaniem* – 6 osób, *z wysiłkiem; z czymś ciężkim* – 6 osób, *z zawodami* – 5 osób. Pozostałe odpowiedzi nie powtarzały się lub dochodziło do tego bardzo rzadko. Zauważono jednak, iż wielu uczniów podawało nazwy konkretnych czynności, np. *z budowaniem domu; z malowaniem; z uczeniem dzieci; z naprawianiem różnych rzeczy*, albo zawodów, np. *malarz, piłkarz, nauczycielka, projektantka mody*. Kilku uczniów podało dwie odpowiedzi.

Drugie pytanie w wywiadzie brzmiało: *Z czym kojarzy Ci się pojęcie zawodu/pracy zawodowej?*

Podobnie jak poprzednio, na to pytanie nie udzieliło odpowiedzi aż 30% badanych, w tym większość stanowili uczniowie klasy I – 12 osób. Zawód najczęściej kojarzył się dzieciom *z pracą; z robotą*. Odpowiedziało tak 19 badanych. Wypowiedziami, które także się powtórzyły, były: *z lekarzem; z nauczycielem; z piłką nożną; z pracą, którą ktoś wykonuje; z czymś ciężkim; z zarabianiem pieniędzy*. Pozostałe stanowiska były bardzo różnorodne.

Na kolejne pytanie wywiadu – *Czy zawód/praca zawodowa jest ludziom potrzebna?* – wszyscy badani udzielili odpowiedzi twierdzącej, co wskazuje, iż dzieci dostrzegają jej niezbędność w życiu człowieka. Następnie zapytano uczniów: *Po co ludzie pracują zawodowo?*

Niektórzy uczniowie podali więcej niż jedno uzasadnienie, natomiast 6 badanych wcale nie udzieliło odpowiedzi. Najczęściej podawanym wyjaśnieniem było: *żeby zarabiać/dostawać/zdobywać pieniądze* (43%) oraz *żeby mieć z czego żyć; żeby mieć pieniądze na życie* (32%). Można stwierdzić, iż dzieci uważają, że głównym powodem, dla którego ludzie pracują zawodowo, jest potrzeba posiadania pieniędzy. Często pojawiające się odpowiedzi brzmiały: *żeby kupić coś do jedzenia, picia; żeby mieć czym utrzymywać rodzinę oraz żeby przeżyć*. Odpowiedzi te również wiążą się z zarabianiem pieniędzy. Kilku uczniów zwróciło uwagę na użyteczność zawodów, udzielając odpowiedzi: *żeby ratować ludzi; żeby pomagać innym ludziom, np. strażak, lekarz w karetce; żeby pomagać zwierzętom*. Były i takie bardziej różnorodne wyjaśnienia, np. *żeby się czegoś nauczyć; żeby się nie nudzić; żeby być mądrzejszym; dla przyjemności*.

W kolejnym pytaniu wywiadu – *Czy uważasz, że dorośli muszą pracować?* – chciano sprawdzić, czy według dzieci wykonywanie zawodu to obowiązek dorosłych.

Wyniki są dość zaskakujące. Im wyższa klasa, tym uczniowie są coraz mniej przekonani o tym, iż dorośli muszą pracować. Ponad połowa szóstoklasistów uważa, że wykonywanie zawodu nie jest obowiązkiem każdego człowieka. Poproszono badanych o uzasadnienie takiego stanowiska.

Łącznie 27 na 100 badanych uczniów nie potrafiło uzasadnić swojego zdania w tej kwestii. Najczęstszym argumentem przemawiającym za tym, iż dorośli muszą pracować, jest: *żeby zarabiać pieniądze* (31 na 100). Kolejne często wymieniane to: *żeby utrzymać rodzinę* i *żeby kupować jedzenie i picie*. Ci, którzy sprzeciwili się obowiązkowej pracy, wyjaśnili to np. tym, iż niektórzy *nie muszą, jeśli druga osoba pracuje; jak ktoś nie może pracować, bo np. jest chory, to nie musi; jak ktoś np. wygrał pieniądze*.

Następne pytanie brzmiało: *Jakie zawody według Ciebie są najtrudniejsze do wykonywania, a jakie są najłatwiejsze?* Każdy uczeń wymienił przynajmniej po jednym z nich. Jednak zauważono, iż mieli oni zdecydowanie większy problem ze wskazaniem pracy, która wydaje się prosta.

Wśród najtrudniejszych zawodów najczęściej pojawiał się: *strażak* – 28 razy, *lekarz* – 25 razy, *policjant* – 21 razy, *budowlaniec* – 14 razy, *nauczyciel* – 12 razy, *żołnierz* – 6 razy, *piłkarz* – 5 razy, *prawnik* – 5 razy. Natomiast wśród najłatwiejszych byli wyliczeni: *sprzedawczyni* – 31 razy, *sprzątaczką* – 15 razy, *piłkarz* – 13 razy, *nauczyciel* – 6 razy, *pływak* – 5 razy, *piosenkarka* – 4 razy, *kucharka* – 3 razy, *malarz* – 3 razy.

Co ciekawe, zawód nauczyciela i piłkarza został wielokrotnie wskazany w obydwu grupach.

W kolejnym pytaniu z wywiadu: *Czy według Ciebie dorośli lubią wykonywać swoją pracę zawodową? (czy uważasz, że dorośli chętnie chodzą do pracy?)* próbowano dowiedzieć się, jak uczniowie postrzegają upodobania dorosłych dotyczące ich zawodów. Młodszy uczniowie najczęściej udzielali twierdzącej odpowiedzi (41%), aczkolwiek niewiele mniej, bo ok. 1/3 z nich, temu zaprzeczyła. Pozostała część osób miała trudności z konkretnym wskazaniem i uzasadniała to m.in.: *mój tata nie; mama i tata tak średnio; czasami im się nie chce, dlatego biorą wolne; mój tata nie za bardzo, a mama lubi; chyba nie, ale moi rodzice kochają*. W swoich wypowiedziach dzieci przede wszystkim odnosiły się do zaobserwowanego stosunku swoich rodziców do własnej pracy.

W klasie VI sytuacja wygląda nieco inaczej. Ponad połowa uczniów, bo aż 63%, nie wybrała jednoznacznej odpowiedzi *tak* lub *nie*, ale udzieliła wyjaśnienia, np. *zależy, czy pracują tam, gdzie chcieli; zależy, nie każdy lubi swoją pracę, bo nie każdy robi to, co chce; większość nie, chyba że ktoś robi to dla pasji*. Tak więc szóstoklasiści przede wszystkim zwracają uwagę na to, czy wykonywany zawód to ten, który się chciało zdobyć. Według nich taki człowiek chętnie chodzi do pracy i ją lubi.

Następne pytanie miało na celu sprawdzić znajomość oraz dostrzeżenie zawodów, które dzieci spotykają na co dzień. Podczas wywiadu zapytano ich: *Z jakimi zawodami spotykasz się najczęściej/na co dzień?*

Aż 10 uczniów edukacji wczesnoszkolnej nie udzieliło odpowiedzi na to pytanie, a 2 osoby powiedziało: *żadnych*. Najczęściej wymienianymi zawodami byli: *nauczyciel* – 58 razy, *sprzedawczyni* – 37 razy, *lekarz* – 14 razy, *policjant* – 13 razy, *sprzątaczką* – 9 razy, *budowlaniec* – 7 razy. Należy dodać, iż uczniowie klas I–III zazwyczaj wymieniali po 1–2 profesje i zajmowało to dość dużo czasu, natomiast uczniowie klasy VI z łatwością podawali po 2–3 przykłady.

Poprzez zadanie kolejnych dwóch pytań chciano zweryfikować, czy dzieci znają nazwy zawodów swoich rodziców oraz wiedzą, na czym polega ich praca.

Tylko 5 na 23 uczniów klasy I potrafiło wymienić nazwy zawodów swoich rodziców oraz wyjaśnić, na czym polega ich praca. Im wyższa klasa, tym ta znajomość jest wyższa. Wśród szóstoklasistów było ich aż 25 na 30 badanych. Duża część dzieci w wieku edukacji wczesnoszkolnej nie umiała nazwać zawodów mamy i taty, ale wytłumaczyła, czym zajmują się w swojej pracy, albo знаła zawód tylko jednego z rodziców, ale wiedziała, na czym polega praca obojga. Przykładowe wypowiedzi uczniów, którzy opowiedzieli o profesji swoich rodziców, to:

– klasa I: *naprawia różne rzeczy w domach, np. jak pękła rura, to wymienia (budowniczy); gasi pożary, jeździ do wypadków (strażak); uczy dzieci, pilnuje (nauczycielka);*

– klasa II: *uczy dzieci pływać, pilnuje, żeby się nie utopiły (ratownik i nauczyciel pływania); jeździ za granicę, przywozi samochody, sprzedaje, naprawia (mechanik); rozwozi paczki (dostawca); sprzedaje warzywa i owoce (sprzedawczyni);*

– klasa III: *uczy dzieci chore i upośledzone umysłowo (nauczycielka); jak dzieci są niegrzeczne, to coś im mówi (psycholog); bada, czy woda jest dobra, pracuje na oczyszczalni ścieków (BHP-owiec); uczy w szkole inne dzieci np. rzucania piłką (nauczyciel WF-u);*

– klasa VI: *buduje domy, ociepla, kładzie kostkę (budowlaniec); przydziela ludzi do pokoi, daje im klucze (recepjonistka); uczy angielskiego w liceum, poprawia matury (nauczycielka); przyjeżdża do domów starszych ludzi i się nimi opiekuje, daje im leki (pielęgniarka).*

Ostatnie pytanie z wywiadu: *Po co Twoi rodzice pracują?* było podobne do wcześniej już zadanego: *Po co ludzie pracują zawodowo?* i miało na celu uwiarygodnienie poprzednich odpowiedzi.

Wyniki są nieco podobne do wcześniejszych, ale nie identyczne. Najczęściej padała odpowiedź: *żeby zarabiać pieniądze* (37 razy) oraz *żeby mieć na jedzenie* (22 razy). Aż 17 osób nie odpowiedziało na to pytanie i byli to uczniowie edu-

kacji wczesnoszkolnej. Można zauważyć, iż w tym przypadku więcej dzieci wskazało jako powód pracy utrzymanie rodziny i domu oraz zauważyło własne potrzeby, o czym świadczą wypowiedzi: *żeby zarabiać pieniądze dla mnie; żeby zarabiać pieniądze, bo zbieram na „Fifę 17”;* *na nowe rzeczy i nasze „widzi mi się”*. Niektórzy badani podawali więcej niż jedno uzasadnienie.

Następnie poproszono uczniów, aby na podstawie wykonanych przez siebie przed wywiadem rysunków powiedzieli, jakie zawody wykonują narysowane postacie. Mimo dokładnego wyjaśnienia i wielokrotnego powtarzania polecenia nie wszyscy uczniowie narysowali pięć różnych zawodów. Niektórzy chłopcy przedstawili np. kilku piłkarzy na boisku.

Różnorodność odpowiedzi na to pytanie była niezwykle duża. Uczniowie edukacji wczesnoszkolnej bardzo często nie potrafili nazwać przedstawionego zawodu, tylko wymieniali wykonywaną czynność, przedmiot związany z tym zawodem lub miejsce, np. *granie w piłkę, gotowanie, basen*. Szóstoklasiści nie mieli takiego problemu i podawali właściwe określenia. Bez wątplenia najczęściej występującym zawodem był *piłkarz* – 53%, następnie *policjant* – 35%, *lekarz* – 31%, *strażak* – 30%, *nauczyciel* – 28%, *sprzedawca* – 28%, *piosenkarz* – 16%, *budowlaniec* – 15% i *pływak* – 13%.

Podsumowanie

Wszyscy badani sądzą, iż praca jest ludziom potrzebna, aczkolwiek wraz z wiekiem wzrasta liczba uczniów, którzy uważają, że nie wszyscy dorośli muszą ją wykonywać. Według większości dzieci wykonywanie pracy zawodowej ma na celu zarabianie pieniędzy i dzięki temu utrzymanie siebie i rodziny.

Strażak, lekarz i policjant to zawody, które dla badanych wydają się być najtrudniejsze, a sprzedawczyni, sprzątaczką i piłkarz to te, które sprawiają wrażenie najłatwiejszych. Część uczniów klas I–III nie dostrzega przedstawicieli zawodów, które spotyka na co dzień. Jest to zaskakujące, gdyż w okresie przedszkolnym preorientację zawodową realizuje się w dość szerokim wymiarze, a wychowankowie są zapoznawani z przedstawicielami wielu grup zawodowych. Wśród najczęściej zauważanych profesji znajdują się: nauczyciel i sprzedawczyni.

Wraz z wiekiem wzrasta wiedza dzieci na temat zawodów wykonywanych przez ich rodziców, jednak spora część uczniów nie potrafi podać nazwy profesji mamy i taty, ale wyjaśnia, na czym ich praca polega. Zauważono tu sprzeczność z założeniami badań, iż dzieci w wieku szkolnym, mając kontakt od najmłodszych lat z pracą swoich rodziców, dobrze znają ich zawody. Okazuje się, iż stopień wtajemniczenia dzieci w świat zawodów jest znacznie niższy, niż przypuszczano przed badaniami.

Literatura

- Adamski, F. (2005). Praca. W: T. Pilch (red.), *Encyklopedia pedagogiczna XXI wieku* (s. 781–783). T. 4. Warszawa: Żak.
- Baraniak, A. (2008). Przygotowanie człowieka do pracy aktualnym zadaniem edukacyjnym. W: R. Gerlach (red.), *Edukacja i praca: konteksty, wyzwania, antynomie* (s. 256–271). Bydgoszcz: Wyd. UKW.
- Bluszcz J., Solak A. (red.) (2017). *Personalizm pracy ludzkiej. Współczesne konotacje*. Warszawa: Wyd. APS.
- Ciereszko, A. (2014). Nie bądź ignorantem, zacznij już dziś! Praca z dzieckiem ze szkoły podstawowej w określaniu skłonności zawodowych. *Doradca Zawodowy*, 1, 35–38.
- Czarnecki, K., Karaś, S. (1996). *Profesjologia w zarysie: rozwój zawodowy człowieka*. Radom: Instytut Technologii Eksploatacji.
- Golba, L. (2015). Przed wyborem zawodu. *Psychologia w Szkole*, 3, 74–79.
- Piorunek, M. (2010). Dziecko wobec świata pracy i zawodów. Empiryczne przyczynki. Obraz fenomenu. *Studia Edukacyjne*, 11, 139–155.
- Walat, W. (2003). Orientacja zawodowa w podręcznikach do uczenia się techniki-informatyki. W: R. Gerlach (red.), *Edukacja wobec rynku pracy. Realia – możliwości – perspektywy* (s. 417–425). Bydgoszcz: Wyd. AB.